

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

Електронне видання

**ГЛОСАРІЙ ТЕРМІНІВ
З ТЕОРІЇ ПРАВА**

галузь знань 081 “Право”,
освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”,

**Для студентів, аспірантів та викладачів юридичних закладів вищої освіти,
а також усіх, хто цікавиться проблемами права**

**Харків
2024**

Глосарій термінів з теорії права (галузь знань 081 “Право”, освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”), для студентів, аспірантів та викладачів юридичних закладів вищої освіти / уклад.: О. В. Петришин, та ін. – Х.: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого”, 2024. – 38 с. [електронний ресурс]

Укладачі:

О. В. Петришин,

О. Р. Дашковська,

В. С. Політанський

ЗМІСТ

А.....	4
Б.....	4
В.....	5
Г.....	5
Д.....	6
Е.....	9
З.....	10
І.....	12
К.....	13
Л.....	15
М.....	15
Н.....	16
О.....	18
П.....	19
Р.....	27
С.....	28
Т.....	31
У.....	32
Ф.....	32
Ц.....	34
Ч.....	34
Ю.....	34

Абсолютна монархія – це необмежена влада монарха, властива європейським державам минулого.

Автономне правове регулювання – це регулювання, що характеризується збігом суб'єкта створення й суб'єкта застосування юридичного правила в одній особі (наприклад, затвердження рішенням Ради адвокатів України від 2 червня 2013 р. Порядку допуску до складення кваліфікаційного іспиту).

Авторитарний режим – це сукупність методів здійснення державної влади, які відрізняється жорстким владним контролем життя суспільства.

Адміністративний проступок – це протиправна винна дія (бездіяльність) фізичної або юридичної особи, яка посягає на громадський або державний порядок, суспільні відносини у сфері державного управління, виконавчо-розпорядчої діяльності органів держави.

Б

Буденна правосвідомість – це правосвідомість є найпоширенішою, що формується на основі повсякденного досвіду людей та передбачає встановлення лише зовнішніх зв'язків між правовими явищами, не зачіпаючи його сутності.

Верховенство права – це комплексний принцип права, що ґрунтується на загальновизнаних правових цінностях, об'єднує загальні принципи права як невід'ємні вимоги до правового регулювання, нормотворчості, реалізації та застосування права й має на меті обмеження свавілля державної влади і захист прав людини.

В

Влада – це соціально значуще відношення, в якому владний суб'єкт здійснює вплив на людську поведінку, використовуючи різні засоби (волю, насильство, закони та ін.) для підпорядкування волі підвладних своїм велінням.

Владне повноваження органу держави – це передбачена законом вимога певної поведінки і дій, що звернене до фізичних та юридичних осіб і юридично виражає єдність його прав і обов'язків.

Внутрішньодержавний нормативно-правовий договір – це угода, укладена в сфері трудового, адміністративного, фінансового права та ін.

Галузева правосуб'єктність – це здатність особи бути суб'єктом тієї чи іншої галузі права.

Г

Галузева типізація – це засіб нормотворчої техніки, за допомогою якого юридичні правила органічно включаються у відповідну галузь (інститут) права.

Галузі права – це уособлена сукупність норм, спрямована на регулювання сфери якісно однорідних суспільних відносин відповідними методами.

Галузь права – це відносно самостійна сукупність норм права, які регулюють сферу однорідних суспільних відносин за допомогою відповідних методів.

Гарантії прав людини – це система загальних і спеціально-юридичних засобів та інститутів, спрямованих на сприяння реалізації прав людини, а також забезпечення їх всебічної охорони та захисту від порушень.

Гіпотеза – це елемент норми права, що вказує на життєві обставини, за наявності та/або відсутності яких реалізується правило поведінки або настають негативні наслідки.

Групова правосвідомість – це правосвідомість яка існує на рівні соціальних груп (громадських об'єднань, політичних партій, професійних організацій та ін.), верств населення (молоді, етносів, осіб з обмеженими можливостями тощо) і відображає специфіку правосвідомості відповідної групи.

Гуманітарна функція держави – це сприяння розвитку культури, науки і освіти шляхом здійснення заходів щодо підвищення культурного рівня громадян, забезпечення доступу до культурного та наукового надбання, розвиток освіти і науки, збереження історико-культурної спадщини, міжнародна співпраця в гуманітарній сфері.

Д

Деліктоздатність – це здатність особи самостійно нести юридичну відповідальність за вчинені нею правопорушення (делікти).

Демократичний режим – це сукупність методів здійснення державної влади, які демонструють активні форми участі народу в формуванні і здійсненні державної влади, правову зв'язаність державної влади, гарантування прав і свобод людини.

Держава – це універсальна організація влади, яка об'єднує населення на засадах громадянства, здійснюється за посередництвом апарату управління шляхом ухвалення і реалізації законів та інших правових актів задля забезпечення стійкого розвитку суспільства, захисту прав людини і громадянина.

Державний апарат – це юридично оформлена система органів різних гілок влади та їх працівників, які використовують спеціальні владні повноваження з реалізації функцій держави в правових формах за допомогою легальних методів.

Державний орган – це група осіб або одна особа, яка наділена державно-владними повноваженнями та компетенцією для виконання завдань і функцій держави.

Державний суверенітет – це зумовлена народовладдям політико-правова властивість державної влади, що полягає в її верховенстві стосовно будь-якої іншої влади всередині країни та незалежності у зовнішніх відносинах.

Державно-правовий примус – це регламентований правом вплив уповноважених державних органів на поведінку суб'єктів шляхом юридичного обмеження їх прав і свобод з метою виконання ними вимог правових норм.

Державно-правовий режим – це сукупність методів та засобів здійснення державної влади.

Деформація правосвідомості – це викривлене ставлення до права, спотворення ціннісної орієнтації щодо юридично значущої поведінки.

Джерело права – це визнана в конкретному суспільстві офіційна форма (спосіб) зовнішнього виразу та закріплення норм права, посилення на яку підтверджують їхнє існування.

Дискримінація – це необґрунтоване відмінне ставлення до осіб, які перебувають в однаковій ситуації (пряма дискримінація), чи однаковий підхід до осіб, які перебувають у відмінних ситуаціях (непряма дискримінація).

Диспозитивний метод правового регулювання – це метод, що передбачає вільну саморегуляцію суб'єктами їхньої поведінки, встановлює тільки межі та процедури такої саморегуляції.

Диспозиція – це елемент норми права, що вказує на правило дозволеної чи забороненої поведінки, якому має відповідати діяння суб'єкта.

Дисциплінарні проступки – це суспільно шкідливі протиправні винні вчинки фізичних осіб, які завдають шкоди внутрішньому розпорядку діяльності підприємств, установ, організацій, навчальних закладів шляхом порушення норм, що встановлюють правила трудової, службової, навчальної, військової та іншої дисципліни і тягнуть застосування дисциплінарних стягнень.

Диференціація та інтеграція системи права – це основні тенденції, що зумовлюють її поділ на відносно самостійні елементи – групи норм, які регулюють різні за змістом суспільні відносини.

Дієздатність – це здатність суб'єкта права своїми діями набувати прав та обов'язків та самостійно їх реалізовувати.

Дія нормативно-правового акта – це динамічна характеристика процесу реалізації приписів нормативно-правового акта, настання передбачених у ньому юридичних наслідків.

Дія нормативно-правового акта за колом осіб – це здатність акта створювати юридичні наслідки для тих чи інших суб'єктів права.

Дія нормативно-правового акта у просторі – це здатність акта створювати юридичні наслідки на певній території.

Дія нормативно-правового акта у часі – це його здатність створювати юридичні наслідки у певних часових межах.

Договірне право – застосовується переважно у міжнародних відносинах, а також у інших сферах, передовсім приватному праві.

Дуалістична монархія – це розподіл влади між монархом і парламентом.

Екологічна функція держави – полягає в охороні природи та раціональному використанні природних ресурсів на підставі екологічної політики, установлює екологічні стандарти, уживає заходів щодо недопущення екологічно шкідливої діяльності, здійснює екологічний моніторинг, ведення державних кадастрів природних ресурсів.

Екологічні правопорушення – це винні протиправні діяння, що завдають шкоди навколишньому середовищу і здоров'ю людей.

Економіка – це сфера забезпечення потреб людини і суспільства, що включає виробництво, розподіл, обмін та споживання матеріальних благ, а також відносини, що виникають у цих процесах.

Економічна функція держави – це забезпечення функціонування і сприяння розвитку соціально орієнтованої ринкової економіки, в тому числі за допомогою охорони різних форм власності, організації зовнішньоекономічних зв'язків захисту прав споживачів, усунення недобросовісної конкуренції та обмеження монополізму, підтримання і забезпечення національної конкурентоздатності; забезпечення державно-правового механізму протидії економічним кризам і уникнення його дисфункцій.

Електронний юридичний документ – це електронний офіційний носій юридично значущої інформації, яка фіксується на матеріальному електронному носії або передається електронними каналами зв'язку, має визначені реквізити, що дозволяють ідентифікувати цю інформацію та її автора (поширювача) з метою виникнення, зміни, припинення чи закріплення прав та обов'язків суб'єктів права.

Енциклопедія права – дисципліна, що містила стисле викладення змісту всіх юридичних наук, пропонуючи початкові знання про право, його різні галузі та методи дослідження.

Ефективністю правового регулювання – це спроможність правового регулювання приводити до максимально можливих позитивних результатів за рахунок обґрунтованих, розумних і доцільних витрат та обмежень.

3

Загальна правосуб'єктність – це здатність особи бути суб'єктом права в межах певної правової системи (наприклад, правової системи України).

Загальна теорія права – це наука, що досліджує основні закономірності й тенденції розвитку та функціонування права у його зв'язках з іншими суспільними явищами, а також формулює вихідні для інших юридичних наук поняття.

Загальні принципи права – це принципи, які поширюються на право в цілому, усі його галузі та інститути.

Загальнодозволенний тип правового регулювання – це тип, що ґрунтується на поєднанні загального юридичного дозволення у формі визнання права зі встановленням окремих обмежень (виключень) за допомогою юридичних заборон.

Закон – це нормативно-правовий акт вищої юридичної сили, прийнятий відповідно до встановленої процедури парламентом або безпосередньо народом, який регулює найважливіші суспільні відносини.

Законотворчість – це врегулювання суспільних відносин шляхом прийняття законів як нормативно-правових актів вищої юридичної сили.

Заохочувальний метод правового регулювання – це метод, що передбачає створення умов, за яких вибір суб'єктом певного варіанта юридично значущої поведінки надає йому додаткових матеріальних або нематеріальних благ.

Звичай – це правила поведінки, які складаються історично, протягом життя декількох поколінь і набувають загального характеру внаслідок їх багаторазового повторення.

Звичайні закони – це закони, що приймаються ВРУ більшістю від її конституційного складу для врегулювання найважливіших питань в економічній, політичній, соціальній, культурній та інших сферах.

Зловживання правом (злостиве правокористування) – це діяння правомочного суб'єкта, спрямоване на задоволення ним інтересу в межах свого суб'єктивного права (тобто в рамках юридично забезпеченої можливості), але в суперечності з призначенням суб'єктивного права та з використанням таких способів його реалізації, які виходять за законні межі здійснення і завдають шкоди іншим особам, порушуючи їх суб'єктивні права.

Злочин – це передбачене кримінальним законом протиправне суспільно небезпечне винне і каране діяння (дія чи бездіяльність), яке спричиняє чи може спричинити істотну шкоду охоронюваним державою суспільним відносинам – державному і суспільному ладу, політичній, економічній та соціальній системам, правопорядку, власності, життю, здоров'ю, правам і свободам особи.

Змістова справедливість – це використання принципу пропорційності, або розмірності, за допомогою якого можна з'ясувати, що конкретно належить кожному.

Змістова колізія – це колізія, що виникає внаслідок часткового збігу обсягів регулювання декількох норм права.

Змішана (напівпрезидентська) республіка – це форма правління, за якої президент спільно з парламентом формує уряд, підзвітний та відповідальний перед ними та вказує на існування двох центрів виконавчої влади: президента та уряду на чолі з прем'єр-міністром (наприклад, Франція, Україна, Польща).

Зупинення дії нормативно-правового акта – це тимчасове, неостаточне переривання його дії у часі, яке обумовлюється певними обставинами і здійснюється у порядку, передбаченому законодавством.

I

Ієрархічна (субординаційна) колізія – це колізія, що виникає внаслідок регулювання одних суспільних відносин нормами різної юридичної сили.

Імперативний метод правового регулювання – це метод, що передбачає впорядкування поведінки суб'єктів суспільних відносин шляхом категоричної та детальної її регламентації юридичними правилами, неможливість установлення цими суб'єктами інших правил поведінки на власний розсуд.

Індивідуальна правосвідомість – це система особистих поглядів, уявлень, почуттів із приводу правових явищ і процесів, що формується під впливом особистих обставин життя і психофізіологічних рис, соціального стану, навколишнього середовища і залежить від рівня правової освіти особи, схвалення права або його не сприйняття.

Індивідуальне (ненормативне) правове регулювання – це регулювання, що здійснюється за допомогою видання уповноваженими суб'єктами індивідуальних правових актів, передусім на стадії застосування права.

Інститут права – це впорядкований окремий комплекс правових норм, що регулюють вид (сторону) однорідних суспільних відносин у межах однієї або декількох галузей за допомогою специфічних прийомів і способів.

Інститути демократії – це юридично оформлені елементи державної влади, які забезпечують демократичний характер держави.

Інститути права – це уособлена група правових норм, які регулюють однорідні суспільні відносини певного виду (наприклад, майнові чи немайнові) і містяться у складі однієї або декількох галузей права.

Інтерпретаційний акт (акт тлумачення) – це правовий акт, що містить офіційне тлумачення положень іншого правового акта й прийнятий спеціально з цією метою.

Історичний метод тлумачення права – це метод, що передовсім покликаний з'ясувати волю (намір) творців правового тексту – фактичну, передбачувану або ж гіпотетичну волю, наприклад, законодавця на момент розробки певного правового тексту.

К

Кодекс – це єдиний, зведений, внутрішньо узгоджений закон, прийнятий парламентом або народом на всеукраїнському референдумі, який на основі загальних принципів регулює певну сферу суспільних відносин.

Колективна нормативна угоди – це угода, що укладаються на двосторонній основі на галузевому, регіональному та загальнонаціональному рівнях.

Колективний нормативний договір – це двостороння угода, яка укладається між профспілковим комітетом, який представляє трудовий колектив, і власником підприємства, установи, організації з метою регулювання виробничих, трудових, соціально-економічних інтересів працівників і власників.

Колізії в законодавстві – це різновид юридичних колізій, що виникають у випадку суперечності між нормами права, які закріплені в законодавстві та регулюють одні й ті самі суспільні відносини.

Колізійна норма – це законодавчо закріпленим приписом, що встановлює, яка з норм, що регулюють однакові суспільні відносини, підлягає застосуванню у разі колізії.

Колізійні правила – це вироблені доктриною, логічно обґрунтовані положення, які встановлюють порядок подолання різного виду колізій під час реалізації і тлумачення норм права.

Компетенція державного органу – це сукупність передбачених законодавством державно-владних повноважень (право-обов'язків), які визначають способи здійснення його публічних функцій.

Конституційні закони – це закони, які вносять зміни і доповнення до конституції.

Конституція – це акт установчого характеру, який закріплює засади функціонування громадянського суспільства і держави, основи правової системи, правового статусу громадян, державно-територіального устрою, організації органів державної влади і місцевого самоврядування.

Координаційне правове регулювання – це регулювання, що передбачає узгодження й співпрацю суб'єктів зі створення таких правил (наприклад, укладання нормативно-правових договорів).

Кримінальне правопорушення – це передбачене ним суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення.

Кримінальний проступок – це передбачене КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу, ...або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

Л

Легітимація політики – це закріплення формування та функціонування владних інститутів у конституціях як основних законах держави, які мають найвищу юридичну силу, та інших законодавчих актах.

Людська гідності – це соціально визнана здатність людини бути такою, якою вона хоче та може бути, навіть якщо ця здатність не може бути актуально реалізована.

М

Матеріальне право – це визначена правовими принципами підсистема права, яка складається із загальнообов'язкових правил поведінки суб'єктів шляхом надання їм прав та обов'язків.

Мета тлумачення права – це розкриття змісту (сенсу, значення) правового тексту через чітке окреслення прав і обов'язків суб'єктів у юридичній справі, яка потребує вирішення.

Метод правового регулювання – це підхід до впорядкування певної сфери суспільних відносин, що обумовлює використання того чи іншого специфічного комплексу юридичних засобів.

Метод регулювання в публічному праві – це система правових способів та засобів, офіційно встановлених законотворцем або сторонами, що укладають нормативно-правові договори у публічній сфері (про обсяг та розподіл компетенції, про співпрацю публічних суб'єктів і т. ін.).

Міжнародне правопорушення – це протиправне винне порушення суб'єктом міжнародного зобов'язання, що заподіює шкоду іншим суб'єктам міжнародного права.

Міжнародний нормативно-правовий договір – це угода, укладена між державами в письмовій формі й урегульована міжнародним правом, незалежно від того, чи викладена така угода в одному документі, двох чи

кількох, зв'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування – конвенція, пакт, угода, протокол та ін.

Момент набрання чинності нормативно-правовим актом – це календарна дата або час, з якого нормативно-правовий акт набуває юридичної сили, стає загальнообов'язковим.

Монархія – це форма державного правління, вища влада якої належить одній особі – монарху і спадкується представниками правлячої династії за традиціями успадкування.

Мононорми – це єдині загальнообов'язкові правила поведінки, які лише згодом диференціюються на право, мораль, релігійні заборони та інші види соціальних норм.

Мораль – це система світоглядних настанов, принципів і норм поведінки, які втілюють уявлення про добро і зло, належне і неналежне, справедливе і несправедливе.

Н

Напрямок дії нормативно-правового акта у часі – це його поширення на правові відносини, які виникли до чи після набрання ним чинності.

Наука – це форма інтелектуальної діяльності людини, яка спрямована на отримання істинних знань про світ (природу, суспільство, мислення), відкриття законів світу та прогнозування його розвитку.

Наукова правосвідомість – це правосвідомість яка притаманна науковцям та викладачам навчальних закладів юридичного профілю, які займаються теоретичною розробкою загальних або галузевих правових проблем.

Невичерпність – це можливість неодноразової реалізації припису, відображеного у правовій нормі.

Негативна свобода («свобода від») – це свобода від зовнішніх обмежень або перешкод.

Негативне право – це мінімальна сфера індивідуальної свободи, у яку не можна втручатись за жодних обставин.

Неперсоніфікованість – це відсутність індивідуального адресата, що дає змогу розповсюджувати правові норми на невизначене коло осіб, які підпадають під їх дію.

Норма права – це закріплене обов’язкове правило загального характеру, що визначає зразок належної чи дозволеної поведінки або наслідки його порушення, ефективна дія якого забезпечується державою.

Нормативне правове регулювання – це регулювання, що здійснюється на основі створених уповноваженими суб’єктами нормативно-правових актів та інших формальних джерел права.

Нормативно-правовий акт – це офіційний письмовий документ, прийнятий уповноваженими суб’єктами нормотворчості, який встановлює, змінює чи скасовує норми права.

Нормативно-правовий акт місцевого самоврядування – це офіційний юридичний документ постійного або тимчасового характеру, прийнятий територіальною громадою, органом чи посадовою особою місцевого самоврядування в межах повноважень, у визначених порядку і формі, спрямований на встановлення, зміну, доповнення чи скасування норм права, які мають обов’язкову юридичну силу на відповідній території.

Нормативно-правовий договір – це двостороння або багатостороння угода, яка встановлює, змінює або скасовує норми права.

Нормотворча техніка – це система засобів і правил вираження та закріплення змісту нормативно-правових актів, використання якої забезпечує ясність, точність і несуперечність цих актів.

Нормотворчість – це діяльність уповноважених суб'єктів з розроблення, розгляду, прийняття та офіційного оприлюднення нормативно-правових актів, яка здійснюється за визначеною процедурою.

О

Об'єкт правопорушення – це охоронювані правом суспільні відносини в різних сферах, які виникають у зв'язку з матеріальним або нематеріальним благом, іншими цінностями, предметом, інтересами суб'єктів права, яким протиправний вчинок заподіює шкоду.

Об'єкт тлумачення права – це відповідні правові тексти.

Об'єкти правовідносин – це матеріальне або нематеріальне благо, задля одержання, передачі або використання яких суб'єкти вступають у правовідносини.

Об'єкти публічного права – це суспільні відносини, які створюються у зв'язку з функціонуванням сфери публічного інтересу.

Об'єктивна справедливість – це інституційна справедливість, що є реалізацією справедливості в певних соціальних інститутах (економіці, освіті, сім'ї тощо).

Об'єктивна сторона правопорушення – це зовнішній прояв протиправного вчинку, до обов'язкових елементів якого належать: діяння (дія чи бездіяльність суб'єкта); його шкідливі наслідки (або загроза їх настання); необхідний причинно-наслідковий зв'язок між діянням і наслідками.

Об'єктивно-неправомірне діяння – це невинне, суспільно шкідливе, неправомірне діяння (дія або бездіяльність) особи, яке тягне застосування до неї примусових юридичних заходів, а у спеціально передбачених законом випадках – застосування міри юридичної відповідальності.

Особиста свобода – це можливість користуватися індивідуальною незалежністю.

II

Парламентська монархія – це є найбільш поширеною формою монархії у сучасному світі, коли монарх є главою держави і виконує представницькі функції, є символом нації, держави, її єдності, гарантом наступності (наприклад, Велика Британія, Японія, Іспанія).

Парламентська республіка – це форма правління, за якої парламент займає головну роль, як вищого органу влади, який виконує законодавчу та установчу функції щодо формування уряду (наприклад, Німеччина, Італія, Чехія).

Підгалузі права – це об'єднання декількох однорідних та взаємопов'язаних предметом регулювання галузевих інститутів, які охоплюють сферу суспільних відносин, що об'єктивно складається в межах однієї галузі права.

Підгалузь права – це сукупність правових норм, яка виокремлюється в межах галузі права, регулює однорідні суспільні відносини в певній сфері її загального предмета, структурно виступає як сукупність предметно пов'язаних галузевих інститутів.

Підзаконний нормативно-правовий акт – це офіційний письмовий документ, який приймається уповноваженими суб'єктами на основі законів і не повинен суперечити їм.

Підсистеми права (правові масиви) – це сукупність правових норм, згрупованих у галузі та інститути права, які мають предметом регулювання комплекс суспільних відносин, близьких за своїми властивостями і методами правового регулювання, цілям, завданням і функціям у системі права.

Підстави звільнення від юридичної відповідальності – це юридичні факти або фактичні обставини, за наявності яких уповноважений суб'єкт шляхом правозастосування знімає обов'язок особи зазнавати заходів державного примусу за вчинене нею правопорушення.

Підстави юридичної відповідальності – це сукупність обставин, наявність яких робить юридичну відповідальність можливою і належною.

Підстави які виключають юридичну відповідальність – це сукупність універсальних обставин, за яких вчинене особою діяння, що зовні містить ознаки складу правопорушення, визнається суспільно корисним (нейтральним) і правомірним, а притягнення особи до будь-якого різновиду юридичної відповідальності виключається.

Подолання колізій – це застосуванням відповідних засобів, що дозволяють ухвалювати рішення в конкретній справі шляхом вибору однієї з норм.

Поза правовідносинами – це коли використання суб'єктом його прав і виконання ним обов'язків не передбачає відносини з іншими особами.

Позитивна свобода («свобода для») – це спроможністю реалізувати свій власний потенціал, що включає також свободу від внутрішніх обмежень.

Позитивне право – це відповідний обов'язок здійснити певні дії на користь людини (право на освіту, охорону здоров'я, соціальне забезпечення, гідний життєвий рівень тощо).

Політика – це публічні відносини, спосіб жити разом, участь в управлінні спільнотою, тобто у здійсненні публічної влади.

Політична свобода – це можливість брати участь у колективному здійсненні влади.

Положення – це нормативно-правовий акт, що визначає статус органу місцевого самоврядування (його підрозділу), його структуру, завдання, функції і повноваження, форми діяльності, а також порядок реалізації

суб'єктами своїх прав та обов'язків, взаємодії з іншими суб'єктами муніципальних відносин.

Права людини – це основоположні можливості та вимоги, необхідні для існування і розвитку особи, які визнаються універсальними, невід'ємними та рівними для кожного й мають гарантуватись державою в обсязі міжнародних стандартів.

Право – це норми, які визначають межі свободи учасників соціальної комунікації шляхом визнання їх суб'єктами права (носіями суб'єктивних прав і юридичних обов'язків), реалізація яких уможливорює існування суспільства та спирається на підтримку держави.

Правова демагогія – це цілеспрямований вплив окремої особи з метою формування однобічного чи викривленого уявлення про правову дійсність.

Правова доктрина – це джерело права, що має авторитетний та переконливий характер, ґрунтується на думках учених-юристів, надбаннях юридичної науки, впливає на всі інші джерела права, виступає як теоретична основа для їх узгодження та поєднує наукові доробки з юридичною практикою.

Правова ідеологія – це сукупність ідей, принципів, теорій та концепцій, що в систематизованій формі відображають і оцінюють правову дійсність, а також сприяють її розвитку у визначеному напрямі.

Правова контркультура – це явище доволі широке і неоднорідне, яке складається із сукупності цінностей, поглядів, уявлень, теорій, настанов, вчинків певних угруповань або організацій, що відкрито протиставляються домінуючій у суспільстві правовій культурі, знаходяться з останньою в стані антагоністичної суперечності і/або навіть відкритого протистояння.

Правова норма – це первинний елемент системи права, за своєю сутністю – правило поведінки.

Правова психологія – це сукупність емоцій, почуттів, переживань і настанов з приводу права, окремих правових явищ та процесів.

Правова система – це сформована під впливом об'єктивних закономірностей розвитку певного суспільства сукупність усіх його правових явищ, які перебувають у сталих зв'язках між собою та з іншими соціальними явищами, що забезпечує її цілісність, розвиток та правонаступність.

Правова субкультура – це частина правової культури суспільства, яка в певних аспектах відрізняється від неї, але в головних своїх рисах узгоджується з правовою культурою даного суспільства (наприклад, молоді, працівників ІТ-сфери тощо).

Правове регулювання – це упорядкування поведінки учасників суспільних відносин за допомогою юридичних засобів.

Правовий дилетантизм – це вільне поводження із правом (поверхове або неадекватне тлумачення правових норм, відсутність системного підходу при їх оцінці та ін.) або неправильне оцінювання юридичної ситуації, зумовлене легковажним ставленням до права.

Правовий звичай – це правило поведінки, яке передбачає усталений порядок дій, склалося в результаті тривалої практики здійснення й юридичне значення якого є офіційно визнаним.

Правовий ідеалізм (романтизм) – це такий станом правосвідомості, за якого переоцінюються реальні можливості права впливати на суспільні відносини.

Правовий нігілізм – це найпоширеніша, а тому й особливо небезпечна форма викривлення правової свідомості, яка має широкий діапазон виявів: від скептичного ставлення до права, негативного оцінювання правових засобів, заперечення соціальної цінності права аж до свідомого ігнорування вимог закону.

Правовий режим – це особливий порядок правового регулювання певної сфери суспільних відносин, який забезпечується шляхом специфічного поєднання та співвідношення його методів, способів і типів.

Правовий статус – це сукупність суб'єктивних прав, юридичних обов'язків та законних інтересів суб'єктів права.

Правові звичаї – це звичаї, що склалися в первісному суспільстві як складова мононорм (додержавного права), перетворюються на правові звичаї, коли схвалюються державою і починають захищатися нею, в тому числі за допомогою примусу.

Правові прецеденти – рішення з конкретних справ, які в майбутньому стають обов'язковими при вирішенні аналогічних справ.

Правові форми здійснення функцій держави – це способи правової організації системи юридично значущих дій уповноважених суб'єктів, які реалізуються ними в установленому законом порядку з метою реалізації функцій держави.

Правовідносини – це врегульовані правом суспільні відносини, учасники яких є носіями суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

Правовою державою – це така держава, в якій з метою забезпечення свободи і гідності людини проголошуються та діють принципи верховенства права, зв'язаності державної влади правовими нормами, гарантується ефективний судовий захист прав людини.

Правовою культурою – це стан правового життя суспільства, який характеризується досягнутим рівнем розвитку правової системи – станом та рівнем правосвідомості, юридичної науки, системи законодавства, правозастосовної практики, рівнем верховенства права і забезпеченості прав людини.

Правозастосування – це правова форма діяльності уповноважених суб'єктів стосовно забезпечення реалізації норм права щодо конкретних життєвих випадків шляхом ухвалення індивідуальноправових рішень.

Правоздатність – це здатність суб'єкта права мати суб'єктивні права і юридичні обов'язки.

Правомірна поведінка – це свідомо-вольова поведінка (дія чи бездіяльність) суб'єктів права, яка узгоджена з нормами права і гарантована державою.

Правомірні діяння – це відповідність приписам юридичних норм, у яких виражається правомірна (відповідно до законодавства) поведінка суб'єктів правовідносин.

Правопорушення – це протиправне, соціально шкідливе, винне діяння деліктоздатної особи, яке тягне для неї негативні наслідки – застосування державно-правового примусу у формі юридичної відповідальності певного виду та міри.

Правопорядок – це ціннісна установка суспільства щодо створення раціонального способу його організації, стабілізації і розвитку, узгодження інтересів індивідів і соціуму на засадах загальних правил поведінки, розв'язання соціальних конфліктів правовими засобами.

Правосвідомість – це сукупність ідей, теорій, цінностей та ідеалів, емоцій, почуттів та правових настанов, за посередництвом яких відображається правова дійсність, формуються ставлення до права та юридичної практики, ціннісна орієнтація щодо правової поведінки, бачення перспектив і напрямів розвитку правової системи.

Правосуб'єктність – це здатність особи бути суб'єктом права.

Предметом загальної теорії права – є найбільш загальні закономірності й тенденції розвитку та функціонування правових явищ і процесів, а також загальні для всієї юридичної науки поняття.

Президентська республіка – це форма правління, що характерна позапарламентським способом обрання президента – глави держави, який керує виконавчою владою, формує уряд, відповідальний перед ним (наприклад, США, Мексика, Аргентина).

Прецедентне право – це рішення судів, які використовуються при розгляді аналогічних справ (найбільшого поширення прецедент набув у країнах англо-американської правової системи).

Приватне право – це така підсистема права, яка складається з норм, предметом регулювання яких є відносини у сфері здійснення приватних інтересів юридично рівних суб'єктів, що не пов'язані зі здійсненням функцій публічної влади, за допомогою диспозитивного методу регулювання.

Принципи права – це найбільш загальні й стабільні засади права, які виступають як обов'язкові вимоги у нормотворчій діяльності та правореалізації.

Принципи публічного права – це закріплені в правових джерелах основоположні вимоги, які відображають його природу, визначають його сутність і обумовлюють функціонування узгодженої системи правових норм, які регулюють відносини суб'єктів у публічній сфері.

Принципи юридичної відповідальності – це основні засади, загальні вимоги, що визначають зміст, характер, підстави та процедуру її застосування.

Прогалини в праві – це відсутність відповідного нормативно-правового припису, що необхідний для регламентації конкретних суспільних відносин, які знаходяться в сфері правового регулювання.

Проступок (провина) – це протиправне, винне діяння (дії чи бездіяльність), яке завдає шкоди особі, суспільству, державі, вчиняється в усіх сферах суспільного життя, має різні об'єкти посягання.

Протиправні діяння – це вчинки особи, які суперечать нормам та принципам права, завдають шкоди інтересам суспільства і особи.

Професійна правосвідомість – це правосвідомість яка формується внаслідок професійної (юридичної) підготовки, а також під час роботи в юридичній сфері (суді, прокуратурі, адвокатурі, слідчих органах, нотаріаті тощо).

Процедурна справедливість – це додержання правил, спрямованих на забезпечення справедливого результату певної дії незалежно від інших обставин.

Процесуальна підстава юридичної відповідальності – це рішення компетентного суб'єкта, ухвалене з додержанням визначеної законодавством процедури про застосування до правопорушника конкретних заходів юридичної відповідальності через визначення виду та міри державного впливу щодо останнього (наприклад, наказ про дисциплінарне стягнення, вирок суду тощо).

Процесуальне право – це юридична категорія, що відображає виокремлену підсистему, яка складається з галузей та інститутів, норми яких встановлюють порядок прийняття або реалізації правових норм.

Публічна влада – це прояв влади, яка діє в межах спільнот людей і території з метою їх збереження і розвитку, реалізується інститутами (особами) щодо різних соціальних груп – носіїв певних потреб, інтересів, ціннісних уявлень.

Публічне право – це така підсистема права, що містить норми, предметом регулювання яких є відносини, пов'язані зі здійсненням функцій влади у сфері реалізації інтересів держави та місцевого самоврядування за допомогою імперативного методу регулювання.

Р

Регламент місцевої ради – це нормативно-правовим актом, що містить сукупність правил, які визначають порядок діяльності місцевих рад, їх органів, депутатів, і є обов’язковим для виконання на відповідній території.

Результат тлумачення права – це надання визначеності юридичним правам і обов’язкам суб’єктів, які окреслені правовим текстом шляхом формування судової доктрини.

Реквізити юридичного документу – це сукупності обов’язкових даних чи відомостей, встановлених нормативно-правовими актами або чинними правилами діловодства для відповідних документів (договір, довіреність, платіжне доручення, вексель тощо), без яких вони не можуть бути підставою для обліку, здійснення певних операцій і не мають юридичної сили.

Рекомендаційний метод правового регулювання – це метод, що передбачає впорядкування суспільних відносин шляхом надання вказівок, що не мають обов’язкової юридичної сили, щодо найбільш прийнятної для суспільства, ефективної поведінки.

Релігія – це система поглядів на світ, заснованих на вірі у надприродні сили, зумовлена цим світоглядом організація життя людини, яка охоплює дотримання певних правил поведінки та культові дії, спрямовані на комунікацію з богами.

Республіка – це форма правління, за якої вищі представницькі органи державної влади обираються народом на певний строк.

Рівність – це схожість за певними ознаками з відмінностями в інших ознаках.

Рішення місцевих рад, їх виконавчих комітетів – це нормативно-правові акти, що мають загальне значення, спрямовані на розвиток муніципально-правових відносин, забезпечення правопорядку, охорону

законних прав та інтересів громадян, соціально-економічний, культурний розвиток територій тощо.

С

Санкція – це елемент норми права, що встановлює невиконання наслідки у випадку порушення правила поведінки або умов, визначених у гіпотезі.

Свавілля влади – це використання права як засобу політичного насильства шляхом ухвалення очевидно несправедливих законів чи нехтування правами людини з мотивів політичної доцільності.

Свобода – це можливість людини обирати, діяти на власний розсуд.

Система права – це зумовлена сполученням приватних і публічних інтересів та інтегрована принципами права сукупність правових норм, внутрішня організація якої характеризується цілісністю, диференціацією та групуванням норм у відносно самостійні узгоджені структурні утворення (інститути, галузі, підсистеми права та ін.).

Систематичне тлумачення права – це розкриття змісту права через зв'язки з усіма елементами правової системи як взаємоузгодженої системи елементів.

Склад правопорушення – сукупність передбачених законом об'єктивних і суб'єктивних ознак протиправного соціально шкідливого діяння, за вчинення якого передбачена юридична відповідальність.

Соціальна генеза права – це процес виникнення і розвитку права як регулятора відносин між людьми в суспільстві.

Соціальна функція держави – це забезпечення та охорона соціальних прав людини, окремих груп населення (особи з інвалідністю, люди похилого віку, багатодітні сім'ї), забезпечення людині гідного рівня життя, умов для її розвитку, створення для кожного рівних можливостей, здійснення заходів щодо задоволення соціальних потреб людей, забезпечення належних умов

праці, її оплати, побуту, установлення соціальних стандартів, зокрема прожиткового мінімуму, мінімальної зарплати і пенсії тощо.

Спеціальна правосуб'єктність – це здатність особи бути учасником певного кола правовідносин у межах галузі права.

Спеціально-дозволенний, або дозвільний, тип правового регулювання – це тип, що ґрунтується на поєднанні загальної юридичної заборони зі спеціальним юридичним дозволянням у формі дозволу.

Спосіб правового регулювання – це засіб регламентації поведінки осіб у суспільстві шляхом надання їм суб'єктивних прав та/або накладання на них юридичних обов'язків.

Справедливість – це одна з найважливіших універсальних цінностей, що виражає ставлення людей один до одного з точки зору конкуруючих інтересів, вимог і обов'язків, захищати і культивувати яку покликана вся система права.

Стадія нормотворчості – це сукупність процедурних дій, які здійснюються в процесі нормотворчості та об'єднані певною проміжною метою.

Суб'єкт правовідносин – це суб'єкт права, який вступає у правовідносини задля реалізації своїх суб'єктивних прав і юридичних обов'язків.

Суб'єкт правопорушення – це фізична або юридична особа, яка вчинила правопорушення.

Суб'єкт приватного права – це правоздатна фізична або юридична особа, яка законом визнана потенційно спроможною бути учасником відносин, урегульованих нормами приватного права.

Суб'єкт публічного права – це особа, яка створена або визнана в публічно-правовому порядку, має повноваження для участі в публічно-

правових відносинах у межах її компетенції з метою забезпечення і захисту публічних інтересів.

Суб'єкти злочинів – це фізичні особи: громадяни, іноземці, особи без громадянства, посадові особи.

Суб'єкти тлумачення права – це суди, інші державні органи чи окремі особи.

Суб'єктивна справедливість – це справедливість як чеснота особистості (наприклад, справедливий законодавець, справедливий суддя).

Суб'єктивна сторона правопорушення (вина) – це сукупність ознак, які відображають психічне ставлення особи до власного діяння та його шкідливих наслідків.

Суб'єктивне право – це гарантована нормами права міра можливої поведінки особи, що спрямована на реалізацію її інтересів.

Субординаційне правове регулювання – це регулювання, що не передбачає погодження юридичних правил із суб'єктами, на яких поширюється їхня дія (наприклад, регламентація суспільних відносин на підставі нормативно-правових та індивідуальних правових актів).

Судова влада – це відокремлена гілка державної влади, що має монопольне право здійснювати правосуддя у державі, незалежність та ефективність якої є важливими умовами верховенства права і забезпечення прав людини у цивілізованому демократичному суспільстві.

Судова практика – це рішення судів у конкретних справах, які містять правові зразки одноманітного та багаторазового застосування й тлумачення правових норм.

Судовий прецедент – це рішення суду в конкретній справі, що є обов'язковим для суду тієї самої або нижчої інстанції при вирішенні в майбутньому всіх аналогічних справ.

Суспільна правосвідомість – це правосвідомість яка притаманна великим соціальним утворенням (населенню країни, окремого регіону, етносу).

Т

Табу – заборона.

Текстуальне (граматичне) тлумачення – це розкриття змісту права шляхом зосередження на вивченні особливостей його письмового тексту, в тому числі за правилами граматики: встановлення, в яких словах, реченнях сформульовані частини правової норми, значення окремих слів, їх граматичної форми тощо.

Телеологічний метод тлумачення права – це метод, зміст правового тексту якого розкривається через встановлення його мети.

Темпоральна (часова) колізія – це колізія, що виникає внаслідок прийняття в різний час з того самого питання декількох різних норм права.

Термін нормативно-правового акта – це слово або усталене словосполучення, що позначає поняття, яке використовується при викладенні змісту нормативно-правового акта.

Тип правового регулювання – це характеристика загальної спрямованості впливу права на суспільні відносини залежно від того, який зі способів правового регулювання лежить у його основі – дозволяння чи заборона.

Тлумаченням права – це інтелектуальна діяльність, спрямована на визначення змісту (сенсу) принципів і норм, закладених у правових текстах у зв'язку з потребою вирішення юридичної справи.

Тоталітарний режим – це прагнення державної влади до абсолютного панування в усіх сферах, передовсім – ідеологічній, політичній, економічній, та масові порушення прав людини.

У

Узгодженість системи права – це наявності зв'язків між його нормами, інститутами, галузями та підсистемами, в неможливості їх дії ізольовано одне від одного, в доповненні й конкретизації загальних норм спеціальними, у відсутності колізій між нормами права.

Усунення колізії – це комплекс дій з її повної ліквідації, результатом чого буде можливість у подальшому регулювати відповідні суспільні відносини на основі однієї норми, як цього вимагає ефективність правового регулювання (при цьому неважливо, чи залишиться одна з колізуючих норм, чи замість них буде прийнята зовсім нова норма).

Ф

Фактична підстава юридичної відповідальності – це юридичні факти у формі протиправних діянь (дії чи бездіяльності), що містять у собі всі елементи складу правопорушення (об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт, суб'єктивну сторону), які передбачені нормами права.

Фактичний склад – це сукупністю юридичних фактів, необхідних для виникнення, зміни або припинення правовідносин.

Федеративна держава – це єдина союзна держава, у складі якої є державні утворення (суб'єкти федерації).

Фінансова функція держави – це організація і підтримання функціонування фінансової системи країни, здійснення грошово-кредитної політики, підтримання стабільності національної валюти, бюджетна та податкова політика, регулювання банківської діяльності та ринку фінансових послуг, співробітництво з міжнародними фінансовими установами.

Фінансові проступки – це протиправні винні діяння суб'єктів фінансового права – фізичних та юридичних осіб, вчинені у фінансовій сфері: ухилення від сплати податків та інших обов'язкових платежів,

недоплата податків, порушення фінансової звітності, встановлення завищених цін, надбавок на продукцію та ін. правопорушення грошового обігу.

Форма державного правління – це елемент форми держави, що відбиває правові способи утворення вищих органів державної влади, співвідношення їх повноважень, політико-юридичні принципи взаємовідносин, форми та ступінь участі населення в їх формуванні.

Форма державного устрою – це елемент форми держави, який вказує на юридичний спосіб її територіального поділу та розподіл повноважень між центральними і місцевими органами влади.

Формальна справедливість – це однакове ставленні до однакового, неупереджене і послідовне вироблення та застосування правил, незалежно від сутності останніх.

Форми демократії – це зовнішні прояви демократичного урядування.

Функції держави – це напрями державного впливу на стійкі відносини різних сфер суспільства, які визначають зміст діяльності усіх її органів у правових формах.

Функції юридичної відповідальності – це система напрямів правового впливу за допомогою передбачених законом способів і засобів на поведінку суб'єктів права, що визначаються її цілями для досягнення позитивних для суспільства юридичних і загально-соціальних наслідків.

Функція забезпечення миру і світового порядку держави – це міжнародна співпраця держав щодо роззброєння, організації колективних дій у сфері боротьби з міжнародним тероризмом, ужиття заходів дипломатичного, військового характеру з припинення існуючих і уникнення нових конфліктів, участь у миротворчих операціях.

Функція забезпечення національної безпеки держави – це забезпечення захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, що

уможливилює сталий розвиток суспільства, запобігання та нейтралізацію загроз національним інтересам, охорону суверенітету від зовнішнього посягання.

Ц

Цивільно-правовий проступок (делікт) – це діяння, що завдає шкоди врегульованим нормами цивільного права майновим та особистим немайновим відносинам, а також відносинам, врегульованим деякими нормами сімейного, аграрного права та ін.

Цілісність системи права – це неможливість зведення властивостей системи (цілого) до простої суми властивостей її складових елементів – норм, галузей, інститутів.

Цінністю – це те, що визнається значущим, важливим для людини та суспільства, викликає позитивне ставлення та повагу.

Ч

Через правовідносини – це коли реалізація суб'єктом своїх прав і виконання ним обов'язків, пов'язана з необхідністю вступати у відносини з іншими особами (наприклад, між покупцем і продавцем, кредитором і боржником, пацієнтом і лікарем та ін.).

Ю

Юридична аргументація – це інтелектуальна юридична діяльність, що спрямована на обґрунтування чи спростування правових позицій за допомогою переконливих юридичних аргументів, доказів щодо правильності розв'язання спірного питання саме запропонованим шляхом.

Юридична відповідальність – це передбачені санкціями норм права несприятливі наслідки особистого, майнового чи організаційного характеру,

що накладаються компетентним суб'єктом у порядку і формі, визначені законом, яких зазнає деліктоздатний суб'єкт (правопорушник) за вчинене правопорушення.

Юридична заборона – це покладення на особу юридичного обов'язку утриматися від певних дій.

Юридична конструкція – це викладення змісту нормативно-правових актів з урахуванням внутрішньої будови (структури) відповідних правових явищ.

Юридична підстава юридичної відповідальності – це наявність норми права, що забороняє певну поведінку, визначає її об'єктивні та суб'єктивні ознаки, кваліфікуючи таку поведінку як конкретне правопорушення (наприклад, крадіжка, грабіж тощо) і встановлює відповідні санкції за його вчинення (наприклад, штраф, обмеження свободи, позбавлення волі тощо).

Юридична презумпція – це закріплене у праві припущення про існування або відсутність юридично значущого факту.

Юридична сила – це властивість нормативно-правових актів, яка визначає їх місце в ієрархічній структурі законодавства (верховенство чи підпорядкованість) і обумовлена специфікою правової системи, обсягом нормотворчих повноважень органу, що ухвалив даний акт, та його роллю в державному апараті.

Юридична фікція – це визнання неіснуючих явищ юридично існуючими або, навпаки, існуючих явищ юридично неіснуючими.

Юридичне дозволяння – це визнання за особою суб'єктивного права здійснити певні юридично значущі дії або утриматися від них, вільно обрати варіант власної поведінки.

Юридичне зобов'язування – це покладення на особу юридичного обов'язку виконати певні дії, регламентовані нормами права.

Юридичний документ – це документ, що створюється суб'єктом права на матеріальному (паперовому та/або електронному) носії та містить юридично значущу інформацію.

Юридичний імунітет – це повне або часткове звільнення його носія від розповсюдження дії на нього загальних правових норм.

Юридичний обов'язок – це встановлена нормами права міра належної поведінки особи.

Юридичні акти – це дії, спрямовані на досягнення певного правового результату.

Юридичні вчинки – це діяння, які викликають правові наслідки незалежно від того, усвідомлював чи не усвідомлював суб'єкт їх правове значення, бажав чи не бажав їх настання.

Юридичні діяння (дії або бездіяльність) – це юридично значущі вчинки особи, настання яких залежить від волі суб'єктів правовідносин (укладання договору, видання наказу, подання позову та ін.).

Юридичні закономірності – це необхідні, постійні, істотні зв'язки, що виникають у правовій сфері.

Юридичні події – це юридично значущі життєві обставини, настання яких не залежить від волі та свідомості суб'єктів правовідносин, що часто виникають унаслідок дії природних явищ.

Юридичні факти – це життєві обставини, з якими норми права пов'язують настання певних правових наслідків – виникнення, зміну або припинення правових відносин.

Юридично значуща поведінка – це врегульована нормами права соціально значуща поведінка суб'єкта, яка має юридичні наслідки.